

CE S-A-NTÂMPLAT CU *TRICKSTERUL* LUI JUNG? *JOKER* (2019) ȘI *BATMAN* (1989): O COMPARAȚIE ÎN CHEIE JUNGIANĂ

LIDIA IVAN CALCIU

„Ai dansat vreodată cu diavolul în lumina palidă a lunii ?”
(Replică a personajului Joker, în filmul *Batman*, 1989)

What Happened to Jung’s Trickster? *Joker* (2019) and *Batman* (1989): A Comparison from the Jungian Point of View. Exceedingly somber, exaggeratedly depressive, containing too many morbid scenes and annoyingly realistic, *Joker* (2019) proposes an entirely different kind of villain. Whereas Tim Burton’s Joker from the 1989 *Batman* is an unambiguous Trickster figure with all its madness, unconsciousness, dark humor and dangerous mischievousness, Todd Phillips’ is a textbook pathological case study of trauma related mental illness. The following essay is a comparison between the two characters, in line with analytical psychology and focusing on the features and destinies of each of these beautifully portrayed representations of the Trickster archetype.

Key words: *Trickster*; psihologie analitică; posesie; *complex*, *arhetip*.

Prea sumbru, prea depresiv, prea marcat de scene de o violență morbidă și enervant de realist... *Joker* (2019) sparge în mod brutal cadrul filmelor cu super eroi inspirați din benzile desenate și rescrie sfârșitul eternei confruntări dintre Bine și Rău. Prin comparație, filmul lui Tim Burton – *Batman* (1989) – este liniștitor de stereotipic: eroul cu pelerină neagră reușește să-l înfrângă pe răufăcător și să restabilească ordinea în întunecatul oraș Gotham. Ceea ce au în comun cele două pelicule este fascinantul personaj Joker, care însă ni se înfățișează în două ipostaze diferite. Vom încerca în cele ce urmează să comentăm în cheie jungiană geneza, caracteristicile și destinul celor doi Jokeri, ca ipostazieri ale arhetipului Tricksterului, așa cum l-a gândit și descris C.G. Jung¹.

În creația cinematografică din 1989, cavalerul negru al orașului Gotham își începe războiul împotriva Răului cu primul său inamic major: ucigașul cu față de clovn. Destinul personajului pozitiv este oarecum previzibil: martor neputincios al asasinatului părinților săi, milionarul Bruce Wayne, interpretat de Michael Keaton, devine la maturitate un apărător al dreptății. Într-una dintre aventurile sale justițiare

¹ C.G. Jung, *Despre psihologia figurii Tricksterului* – OC 9/1, Editura Trei, București, 2014, pp. 285-306.

nocturne, el se luptă cu Jack Napier, care sfârșește într-o cuvă cu substanțe chimice toxice. Deși supraviețuiește, Jack rămâne desfigurată: i se așterne pe chip un rânet bizar și amenințător, asemănător celui supradimensionat și caricatural al clovnilor. Acest accident reprezintă debutul carierei de infractor de anvergură a Jokerului, care reușește să otrăvească și să ucidă o parte din locuitorii orașului aflat sub teroare și s-o răpească pe fermecătoarea parteneră a lui Bruce Wayne, fotografatul Vicky Vale. Bineînțeles, finalul peliculei aduce cu sine victoria forțelor justițiare și recunoașterea oficială a eroului salvator.

Filmul regizat de Todd Phillips – *Joker* (2019) – relatează tristul parcurs al lui Arthur Fleck, un clovn din Gotham City, cu o istorie de viață traumatică. Deși visează la o carieră de comic de stand-up și este fascinat de emisiunea de televiziune a unui celebru prezentator, interpretat de Robert De Niro, destinul său este eminent tragic. După o serie de dezamăgiri – își pierde locul de muncă, tratamentul medical și consilierea psihologică, este agresat în repetate rânduri și face descoperiri cumplite legate de trecutul său – Arthur Fleck se transformă în Joker, un personaj diabolic și violent. Până la finalul tragicei povestiri, Arthur își ucide mama, idolul din lumea televiziunii și câteva dintre personajele care l-au atacat sau l-au rănit, provocând o adevărată mișcare socială de protest împotriva establishmentului oligarhic din Gotham.

Ambele creații cinematografice aduc în prim plan personaje negative ce se încadrează cu succes în pleiada figurilor de tip Trickster: Arthur și Jack întruchipează conștiințe barbare, primitive, fundamentale opuse ordinii prestabilite și nepreocupate de ceea ce este bine sau rău, corect sau incorect, legal sau ilegal. Jung argumenta că Tricksterul este o figură ambivalentă, reminiscență a unei dezvoltări psihologice, primitive, exprimând o atitudine puerilă și inferioară, trăire plenară și animalitate nestăpânită.² El este „o copie fidelă a unei conștiințe omenești încă nediferențiate”, care „corespunde unui psihic ce abia dacă a depășit nivelul animalic”³. Nebunul regelui, Păcală cel tont, Puck⁴ cel răutăcios sau rebelul și poznașul Bart Simpson⁵ sunt reprezentări ale acestui arhetip⁶, definit prin grosolanie, comportament infantil, neevoluat, necenzurat, dar și energie debordantă și creativitate.

Cel mai șocant aspect ce creionează atitudinea și comportamentul celor doi Jokeri este primitivismul brutal. Incapacitatea de a-și stăpâni instinctele primare și cruzimea extremă a cele două personaje constituie dovezi relevante în acest sens. Diferența constă însă în motivația subiacentă crimelor. Jack otrăvește sute de oameni și se autointitulează un „artist ucigaș”, doar pentru că este consumat de fantasma de

² *Ibidem*, pp. 285-306.

³ *Ibidem*, p. 293.

⁴ Puck, personaj din piesa lui Shakespeare, *Visul unei nopți de vară*, este un spirit ce stârnește conflicte în mod intenționat și se arată imun la suferința umană. El pare să se distreze pe seama situațiilor și conflictelor pe care le generează.

⁵ Bartholomew JoJo “Bar” Simpson este un personaj ficțional, din serialul animat de televiziune *Familia Simpson*.

⁶ Arhetipurile sunt definite de Jung ca elemente fundamentale, structurale ale psihicului uman, sau predispoziții înnăscute, ce aparțin inconștientului colectiv.

putere nelimitată. De asemenea, își ucide iubita doar pentru că a identificat o înlocuitoare mai dezirabilă, pe Vicky Vale, partenera lui Bruce Wayne. Singura crimă ce pare motivată de o emoționalitate inteligibilă din punct de vedere uman este uciderea șeful său mafiot, care încercase la rândul lui să-l omoare. Arthur însă, interpretat magistral de Joaquin Phoenix, este mobilizat de fantasme vindicative: își ucide mama pentru că nu l-a protejat de iubitul abuziv în copilărie, îi împușcă pe starul de televiziune deoarece l-a ironizat în mod public și pe colegul de serviciu pentru că îl trădase.

Al doilea aspect puternic reliefat de parcursul psihologic al celor două personaje este energia debordantă a Tricksterului. Jung susține că acest arhetip este cunoscut pentru „poznele glumețe și malițioase”, precum și „inteligența scăzută”, care însă „nu-l împiedică să obțină ce alții nu reușesc să realizeze nici cu cel mai mare efort”⁷. Jack reușește să devină cel mai temut criminal într-un oraș caracterizat de criminalitate prolifică, iar Arthur devine, fără intenție, simbolul unei mișcări sociale de revendicare a drepturilor cetățenilor. Este evident modul în care energia arhetipală dinamizează comportamentul personajelor și rescrie două parcursuri de viață triste și marcate iremediabil de violență. Nu știm cum a decurs copilăria Jokerului interpretat de Jack Nicholson – *Batman* (1989) – dar putem intui că inserția sa prematură în grupurile infracționale indică un mediu familial puțin securizant și incapabil să asigure transmiterea regulilor și valorilor prosociale. În ceea ce-l privește pe Arthur, nu există niciun dubiu că o copilărie mutilată de traume, abuz și incertitudine fundamentală a obstrucționat consolidarea unui Eu rezilient și matur. Pentru ambele personaje, momentul transformării în Joker echivalează cu un rit sacru de inițiere într-o nouă existență. Urmare a acestei transformări, Jack devine un lord al crimei, iar Arthur își depășește timiditatea patologică și starea depresivă cronică. Tradusă în cheie religioasă, o astfel de transformare este similară asumării unei vocații mistice – „vocația unui vraci sau a unui șaman”⁸ – prin magnitudinea metamorfozei și caracterul sacru⁹. La nivel individual însă, psihopatologia trimite către delirul maniaco-depresiv: Jack își vrea chipul imprimat pe toate bancnotele, iar Arthur își glorifică execuțiile de la metrou în fața unei audiențe tv impresionante.

Din punct de vedere al psihologiei analitice, putem explica cele două transformări radicale prin intermediul inflației¹⁰, simptom al posesiei psihologice¹¹. Ce se întâmplă mai exact în cazul celor doi Jokeri? Atunci când Eul nu este îndeajuns de flexibil și matur, iar un complex de inferioritate se manifestă în mod pregnant și

⁷ C.G. Jung, *Despre psihologia figurii Tricksterului – OC 9/I*, Editura Trei, București, 2014, p. 288.

⁸ E. Mircea, *Nașteri mistice*, Editura Humanitas, București, 2013.

⁹ Să nu uităm cuvintele revelatoare ale lui Jack: “Am fost deja mort. Este foarte eliberator.”

¹⁰ Inflația reprezintă o stare mentală caracterizată printr-un simț exagerat al propriei importanțe, adesea generat în scopul compensării inconștiente a sentimentelor de inferioritate.

¹¹ Posesia psihologică reprezintă identificarea Eului imatur și fragil cu unul dintre complexe sau cu material arhetipal.

chinuitor, se constelează, ca revers al medaliei, o atitudine megalomană. Or, cât de convenabil este în acest caz, apelul la material arhetipal aparținând sferei Tricksterului! Căci acesta transformă, conferă forță și redefinește: ceea ce era handicap devine punct forte, ceea ce era defect devine virtute. În urma accidentului de la fabrica de substanțe chimice toxice, Jack rămâne mutilat iremediabil, iar chipul său se transformă într-o caricatură înfricoșătoare. Dar, sub influența energiei transformatoare a Tricksterului, el nu se prăbușește în auto-compătimire și regret, ci se redefinește ca Joker și își ridică trăsăturile diforme la nivel de artă. Practic, reformează criteriile ce circumscriu frumusețea fizică, încercând chiar să-și transforme iubita în „operă de artă”, prin intermediul operațiilor estetice menite să-i construiască un rânjet similar celui dobândit de el însuși în urma accidentului. Același efect îl are și gazul său otrăvitor – Smylex – asupra locuitorilor din Gotham: apariția unui rânjet sinistru, oglindire a trăsăturilor sale monstruoase.

În cazul lui Arthur, transformarea majoră se operează la nivel mental și comportamental, masca de clown nefiind decât o metaforă sinistru a metamorfozei psihice. Energia Tricksterului preface timiditatea în îndrăzneală, introversia în extraversie, submisivitatea în dominanță, răbdarea în intoleranță și blândețea astenică în cruzime explozivă. Dintr-un simptom supărător al sindromului pseudobulbar¹², râsul său sinistru devine o simplă reacție idiosincrazică, de care nu se mai rușinează. Modul stângaci în care merge, vorbește și interacționează cu ceilalți dispăre odată cu timidul Arthur, sufocat de energia arhetipală. Dintr-o dată, fragilul clown capătă puteri supraumane și se împotrivesc atacatorilor din metrou. În plan cognitiv, trece de la un discurs disforic – „Nu am decât gânduri negative!” – la unul restructurat – „Credeam că viața mea este o tragedie. Acum îmi dau seama că este o comedie.” Într-una dintre scenele cu deosebită încărcătură emoțională, Arthur, transformat în Joker, dansează pe trepte, în stradă: transfigurat, corpul său scheletic își leapădă hidoșenia și devine un instrument extravagant, implicat într-un dans bizar, dar plin de forță vitală. Acesta este Tricksterul în deplinătatea potenței sale: straniu, fascinant, hipnotic și înspăimântător.

De altfel, atmosfera de veselie incontrollabilă însoțește ambele transformări, ceea ce ne duce cu gândul la acea *festum stultorum*, sărbătoarea nebunilor, invocată de Jung¹³ atunci când vorbește despre capacitatea compensatorie a energiei Tricksterului. În astfel de ocazii, „preoții și clericii alegeau un arhiepiscop sau un episcop sau un papă și îl numeau Papa Proștilor”, iar ulterior dansau, cântau în cor cântece indecente, mâncau mâncăruri grase într-un colț al altarului și jucau zaruri.¹⁴ Aceeași frenezie și exuberanță domnea în celebrarea saturnaliilor antice sau în procesiunile dionisiace, festivități ținute în cinstea zeului Dionysos, ce urmăreau eliberarea de reguli și constrângeri sociale și instaurarea temporară și regeneratoare a haosului. Sărbătoarea

¹² Afectul pseudobulbar este o afecțiune neurologică caracterizată prin episoade involuntare și necontrolate de râs și/sau plâns, ce apare în cazul unor tulburări și leziuni neurologice, care afectează modul în care creierul controlează emoțiile.

¹³ C.G. Jung, *Despre psihologia figurii Tricksterului – OC 9/1*, Editura Trei, București, 2014, p. 289.

¹⁴ *Ibidem*, p. 290.

dezinhibată, comportamentul amoral și destrăbălarea sunt indisolubil legate de vigoarea Tricksterului. În *Joker* (2019), anarhia are mai puțin aer de sărbătoare și mai degrabă caracter revendicativ: întregul oraș se revoltă împotriva unei clase conducătoare tiranice. În *Batman* (1989), acest tip de celebrare este manifest în două instanțe: scena în care Joker vandalizează Muzeul Fluegelheim și scena carnavalului, ce precede finalul peliculei. Aflat în fruntea unui convoi de care alegorice, însoțite de baloane gigantice în formă de clovn, Joker aruncă bancnote în stânga și-n dreapta și incită oamenii la desfrânare și exces. Întreaga paradă se desfășoară pe acordurile melodiei lui Prince – Partyman¹⁵, ale cărei versuri anunță supremația Joker-ului, cu alte cuvinte, posesia Tricksterului: *All hail – the new king in town/Young and old, gather around*¹⁶. Din punct de vedere psihopatologic, scena relevă un inventar consistent de simptome specifice unui episod maniacal: dispoziție exagerat de euforică și expansivă, sentiment de grandoare, angajarea în distracții foarte costisitoare, distractibilitate, comportament sexual necuviincios.¹⁷ Jung ar fi descris o astfel de trăire maniacală drept excesiv de extravertă, debordând de energie imposibil de conținut. Analistii jungieni John Beebe și Donald Sandner vorbesc despre faptul că energia de tip Trickster, dominantă în manie, este „creatoare de nebunie”¹⁸, iar persoana posedată încearcă adesea să înnebunească și persoanele din jurul său¹⁹.

În scena din Muzeul Fluegelheim, Joker este un agent al haosului: în mod metaforic, el răstoarnă ierarhia valorilor - vandalizează produse culturale unanim apreciate și recunoscute. Singurul obiect de artă ce supraviețuiește euforiei lui dezlănțuite este tabloul *Figură cu carne*, al lui Francis Bacon. Această operă de artă controversată, caricatură a *Portretul Papei Inocențiu al X-lea*, de Diego Velázquez, prezintă figura zbuciumată a Pontifului, schingiuită într-un urlat mut și flancată de hoitul unui animal măcelărit. Iată o minunată expresie a dualității, în perfect consens cu semnificația Tricksterului: sfințenie și păcat, cruzimea măcelarului și inocența victimei, credință și nihilism, beatitudine și chin etern.

În aceeași direcție a ambiguității, Marie-Louise von Franz afirmă că Tricksterul reunește în mod simbolic viața și moartea, inteligența și prostia, fericirea și tristețea²⁰. În cuvintele Jokerului din *Batman*: „Râd doar la exterior. Zâmbetul meu este de fațadă. Dacă ai putea să vezi în interiorul meu, ai vedea că plâng.” Acesta este probabil unul dintre motivele pentru care spectatorul nu poate să urască niciunul dintre cele două personaje. Crud și nestăpânit, Jokerul lui Jack Nicholson este adesea simpatic prin

¹⁵ Petrecărețul.

¹⁶ Mărire noului rege/ Tineri și bătrâni adunați-vă.

¹⁷ DSM-5, *Manual de Diagnostic și Clasificare Statistică a Tulburărilor Mintale*, American Psychiatric Association, Editura Callisto, 2016, pag. 124.

¹⁸ *Crazy-maker*.

¹⁹ D. Sandner, J. Beebe (1982), *Psychopathology and Analysis*, in M. Stein (ed), *Jungian Analysis*, La Salle, Open Court, pp. 294 - 334.

²⁰ M-L von Franz, *Archetypal Patterns in Fairy Tales*, Inner City Books, Toronto, Canada, 1997, p. 184.

replicile pline de umor sau prin energia vitală debordantă. Mult mai uman și mai tragic, Jokerul lui Joaquin Phoenix emoționează prin realismul poveștii de viață și prin suferința fizică și emoțională la care suntem martori. Același personaj feroce și implacabil, ce își justifică execuția de la metrou prin faptul că victimele „erau groaznice”²¹, înduioșează prin strigătul mut de durere: îi spune asistentei sociale, chinuit de suferință acută – „Nu mă ascuți... cea mai mare parte a vieții mele, n-am știut nici măcar dacă exist sau nu.”

Iată un element esențial în interpretarea evoluției și destinului interiorității lui Arthur Fleck, spre deosebire de cea reliefată în *Batman* (1989): Jokerul lui Joaquin Phoenix suferă de izolare endemică. Din această perspectivă, universurile psihice relevate de cele două creații cinematografice sunt complet diferite. În *Batman* (1989), lumea interioară este alertă și bogată. Complexul Eului²², reprezentat de Bruce Wayne, este suficient de puternic și are destule resurse. Metaforic vorbind, el a moștenit o avere emoțională impresionantă de la cuplul parental, adică ambele complexe – matern și patern²³ – sunt pozitive. În plus, să nu uităm că, în ciuda morții premature a părinților săi, majordomul Alfred constituie un substitut parental foarte eficient. În viața reală, o astfel de persoană s-a confruntat cu decesul prematur al părinților, însă din fericire avea deja consolidat un complex al Eului funcțional, iar trauma nu a reușit să destructureze întregul eșafodaj al personalității. Totuși, o reminiscență importantă a acestei traume infantile este sedimentarea unei Umbre²⁴ definite prin agresivitate, furie și violență și reprezentate de Batman, alter-egoul lui Bruce. Rezultă de aici că una dintre sarcinile psihologice ale lui Bruce Wayne este tocmai confruntarea cu Umbra care, deși justițiară și motivată și legitimată de precepte morale, reunește totuși conținuturi psihice potențial patogene. Să nu uităm că iubita lui Bruce surprinde foarte bine aspectul de agresivitate, atunci când îi spune lui Batman: „Mulți cred că ești la fel de rău ca Joker.”

Există în acest univers interior și o dinamică psihopatologică evidentă, atestată de prezența protagonistului diabolic, afișând un rânjet neliniștitor - Joker. Dacă ținem seama de observația lui Jung, și anume că „Tricksterul este o figură colectivă de Umbră”²⁵, putem concluziona că asistăm la splitarea unui complex. În acest fel, Batman se structurează ca aspect pozitiv al Umbrei, în timp ce Joker devine contraponderea negativă. În această cheie înțelegem afirmația personajului negativ, care-i reproșează eroului cu capă: „Tu m-ai creat.” Iată o persoană care s-a îndepărtat atât de mult de impulsurile agresive, primitive, încât a refuzat orice astfel de manifestări, iar energia repudiată în inconștient nu poate decât să germineze, devenind din ce în ce mai activă,

²¹ *I killed those guys because they were awful.* (I-am omorât pe acei băieți pentru că erau groaznici).

²² Complexul central al conștiinței.

²³ Complexul patern reprezintă un grup de idei cu ton emoțional comun, asociate experienței și imaginii paterne. Complexul matern reprezintă un grup de idei cu ton emoțional comun, asociate experienței și imaginii materne.

²⁴ Umbra reunește aspecte inconștiente, pozitive și negative, respinse de Eu sau nedezvoltate.

²⁵ C.G. Jung, *Despre psihologia figurii Tricksterului – OC 9/1*, Editura Trei, București, 2014, p. 304.

mai solicitantă și cu potențial de a izbucni fulminant în conștient. Putem explica o astfel de splitare și prin geneza diferită a celor două aspecte de Umbră: Batman este un alter-ego rezonabil, cu care Bruce Wayne poate să conviețuiască, el reprezentând acea parte a complexului ce ține de inconștientul personal; Joker este material arhetipal pur, Umbră colectivă și energie cu potențial patologic deosebit de primejdios. Dacă Batman, în ciuda agresivității sale, respectă legile și este un apărător al dreptății, pentru Joker regulile nu există și psihicul este un teren de joacă propice haosului și inconștienței.

Prin comparație, universul psihic din *Joker* (2019) este sterp și dezolant. În afara mamei sale debile, cu multe episoade psihotice la activ, Arthur nu are niciun sprijin: colegii îl ocolesc, lumea se teme de bizareriile sale, potențialul tată – Thomas Wayne – îl respinge dezgustat, iar asistenta socială nu este capabilă de compasiune și empatie autentice. Ambele complexe parentale sunt negative: mama psihotică nu i-a oferit niciodată oglindirea necesară pentru a-și forma o identitate stabilă și coerentă²⁶; figurile paterne sunt reci, îndepărtate și ineficiente. Iubitul mamei sale îl abuzează într-un mod abominabil, Thomas Wayne nici măcar nu îl recunoaște, iar idolul său, prezentatorul de televiziune Murray Franklin, îl ironizează fără milă într-un talk show cu milioane de telespectatori. Cel mai îngrijorător este însă faptul că nu remarcăm prezența unui Eu coerent și rezilient: copilul Bruce Wayne apare fugitiv în film, în scena cutremurătoare în care părinții săi sunt uciși de furia nestăpânită a protestatarilor. Avem de-a face prin urmare cu un Eu infantil, blocat iremediabil la vârsta traumei.

Tema călătoriei psihologice a ambelor personaje este prin urmare confruntarea cu materialul arhetipal de tip Trickster, care asediază Eul și luptă pentru supremația absolută. Jung observa în acest sens că unele complexe ce nu conțin doar material de natură personală, au surse mai obscure, provenind „din percepțiile și impresiile inconștientului colectiv”²⁷. Când astfel de complexe, dominate de material arhetipal, se asociază Eului, rezultatul este „o stare de alienare”: „pacienții sunt invadați de gânduri ciudate și monstruoase, întreaga lume pare schimbată, oamenii au trăsături oribile, distorsionate”²⁸. Singura soluție în acest caz, argumentează Jung, este reîntoarcerea conținuturilor arhetipale în inconștient²⁹.

Ce fac eroii noștri în acest sens? În *Batman* (1989), Bruce Wayne găsește calea potrivită să-l înfrunte pe Joker. În prima etapă a dezvoltării sale psihice, el reușește să relaționeze cu Anima – Vicky Vale, ceea ce rezolvă problema Umbrei individuale. În cuvintele lui Jung, „în cazul individual, problema ridicată de Umbră își găsește răspuns pe planul animei”³⁰. Ulterior, alături de această Anima extrem de feminină și silfidă,

²⁶ Arthur îi spune asistentei sociale că nu se simte văzut de către cei din jur și, prin urmare, nu are conștiința existenței sale, nu știe dacă există cu adevărat.

²⁷ C.G. Jung, *Collected Works, Volume 8: Structure & Dynamics of the Psyche 2nd Edition*, Kindle Edition, 1975, par. 594.

²⁸ *Ibidem*, par. 590.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ C.G. Jung, *Despre psihologia figurii Tricksterului* – OC 9/1, Editura Trei, București, 2014, p. 306.

dar și curajoasă, energică și perspicace, susținut de energia asumată a lui Batman – Umbra individuală – și protejat de costumul, mașina și armele fantastice inventate de majordomul său fidel, Bruce se confruntă cu Joker într-o luptă pe viață și pe moarte. Confruntarea se finalizează cu căderea în gol, prăvălirea în întuneric a clovnului, adică reîntoarcerea în inconștient a materialului arhetipal.

În cazul peliculei *Joker* (2019) însă, deznodământul este unul cutremurător: Arthur dispare cu totul, înghițit de energia copleșitoare a Tricksterului. Nu există aici nicio stavilă în calea materialului arhetipal; până și încercarea de a relaționa cu Anima – vecina lui Arthur, Sophie – nu este decât o întâlnire fantasmată. Cum ar putea Arthur de altfel să stabilească o legătură verosimilă cu feminitatea, de vreme ce viața sa emoțională este un cumul de emoții năvalnice, nenumite, neînțelese și nemetabolizate?

Geneza celor două personaje constituie un indiciu destul de clar în sensul destinului celor doi. Jack Napier cade într-o cuvă cu substanțe chimice și emerge transformat în Joker, ceea ce ne face să ne gândim la natura sa mercurială. El este un alchimist priceput³¹, asemeni Tricksterului divin. Energia sa reunește prin urmare și aspecte sanogene, transformatoare. Prin contrast, Arthur Fleck nu este decât un clovn trist cu aspirații de comediant, un individ lipsit de importanță, sau, în concordanță cu etimologia numelui său – Fleck³² – o pată, un semn de murdărie. În timp ce în *Batman* (1989), Bruce doar „dansează cu diavolul în lumina palidă a lunii”, în *Joker*, Eul este înghițit de acesta. Natura bestială, primitivă a energiei Tricksterului contaminează în *Joker* (2019) întregul psihic: locuitorii orașului Gotham își pun măștile de clovn și ies în stradă, angajându-se într-un protest violent și primitiv, iar materialul arhetipal înghite personalitatea fragilă și generează haos, inconștiență și anomie, într-o personalitate infantilă, fragilizată iremediabil, infimă și infirmă.

³¹ Prepară gazul Smylex.

³² Numele Fleck provine din germana veche și înseamnă pată, urmă pe piele.